

UDK: 161.22(4+497.11)
Bibliid 1451-3188, 10 (2011)
Год X, бр. 37–38, стр. 307–317
Изворни научни рад

Мр Михајло ВУЧИЋ¹

ЕВРОПСКО ПРАВОСУДНО РАСКРШЋЕ – ОДНОС ИЗМЕЂУ ЕВРОПСКОГ СУДА ПРАВДЕ И ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У СВЕТЛУ ЛИСАБОНСКОГ УГОВОРА

ABSTRACT

This article will try to shed some additional light on the possible course the relationship between two busiest international courts in the world these days, the European Court of Justice and the European Court of Human Rights respectively, will take in the near future. Bearing in mind the important changes that have recently occurred in the European legal theatre, what actually involves the entry into force of the Lisbon Treaty and along with it the EU Charter of Fundamental Rights, notwithstanding the possible accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, this relationship might pass through a period of considerable transformation. The aim of the paper is to designate ways in which, in the opinion of the author, the relationship might develop itself. He will argue that based on the analysis of the past practice in cases dealing with the interaction of these courts, a consistent line of comity between them is visible. However, the author suggests that this positive relation might be upgraded to an even higher level of cooperation in the future.

Key words: European Court of Justice, European Court of Human Rights, cooperation, transformation, hierarchy.

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд. Рад представља део научног пројекта „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, финансираног од стране Министарства науке и технолошког развоја Владе Републике Србије (свиденциони број: 179029), а реализује се у Институту за међународну политику и привреду у периоду од 2011. до 2014. године.

I) УВОД

Током овог рада покушаћу да осветлим могући пут којим ће у ближој будућности кренути однос између два најангажованија међународна суда данашњице, Европског суда правде (у даљем тексту ЕСП) и Европског суда за људска права (ЕСЉП). Имајући у виду важне промене које су се недавно збиле на европској правној позорници, наиме ступање на снагу Лисабонског уговора и заједно с њим, Европске повеље о основним правима, а не пренебрежући могуће приступање Европске уније (ЕУ) Европској конвенцији о људским правима (ЕКЉП), овај однос би могао да прође кроз период замашног трансформисања. Циљ рада јесте да укаже начине на које би се, према аутору, тај однос могао развијати. Изнећу аргументе засноване на анализи праксе која се бавила односом између два суда, којима ћу показати да се јасно може видети линија поверења међу њима у прошлости. Међутим, истаћи ћу и на који начин се у будућности овај позитивни однос може претворити у још виши ниво сарадње.

Из разлога горе наведених, решио сам да рад поделим на три главна дела: први део ће изложити формалну, институционалну позадину правног односа два судећа тела каква је постојала пре ратификације Лисабонског уговора, а поред тога укратко ћу се у првом делу позабавити и анализом случајева прекретница који су ову позадину значајно прецизирали и протумачили; други део ће анализирати стање какво је данас, а последњи део ће представити последице по свему судећи неизбежног приступања ЕУ ЕКЉП-у.

II) ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ У ПЕРИОДУ ДО ЛИСАБОНСКОГ СПОРАЗУМА

У правној доктрини се обично каже да европска интеграција почива на два различита правна поретка, једном који се бави заштитом људских права наведених у ЕКЉП, које тумачи ЕСЉП, и чију примену надгледа Савет Европе и другом кога оличава ЕУ и њено главно судско тело, ЕСП.² Ова специфично европска фрагментација правног поретка је производ паралелног развоја судске праксе ових институција. Оба ова система имала су сопствену путању развоја, али су се те путање свеједно непрекидно пресецале и стварале односе који су за узврат доводили до

² Carl Lebeck, "The European Court of Human Rights on the relation between ECHR and EC-law: the limits of constitutionalisation of public international law", *Zeitschrift für öffentliches Recht*, Springer-Verlag Volume 62, Number 2 / June, 2007, p. 196.

позитивних ефеката по заштиту људских права на европском нивоу. Што се тиче правила која регулишу заштиту људских права на нивоу ЕУ, иако су одувек постојали покушаји да се успоставе одредбе о овој врсти правног лека (на пример неусвојени Уговор о стварању Европске политичке заједнице), уговор о Европској економској заједници (ЕЕЗ) је оставио правну празнину на том пољу. Међутим, ЕСП је ускоро разјаснио да се основна права имплицитно садрже у праву Заједница и да су способна да ограниче надлежност Заједница. ЕСП се први пут позабавио овим проблемом 1969, када је донео одлуку у данас чувеном случају *Stauder*. Предмет спора било је право на достојанство. Тужилац је сматрао да одлука Комисије која је условљавала дистрибуцију путера по јефтинијим ценама откривањем имена примаоца, крши његово право на достојанство гарантовано немачким уставом. Немачки суд је од ЕСП тражио одговор на питање да ли постоје општи принципи комунитарног права који би се у конкретном случају могли применити на корист подносиоца представке. Значајно је издвојити из одговора ЕСП-а за нашу сврху, да је он признао да иако основна права нису поменута у оригиналним уговорима, она су свеједно део општих принципа комунитарног права.³ Дакле, Заједница је прихватила да је везана одређеним општим принципима, који су укључивали и основна људска права. Али како утврдити домашај ових принципа, а да се избегне дискреционо овлашћење у њиховом тумачењу и томе следећа правна несигурност грађана? И на овом месту успостављамо везу између ЕСП И ЕСЉП, јер се први суд није либио да у обзир узме основни правни извор надлежности овог другог, и на тај начин, пре или касније је морао да се изјасни о релевантности праксе ЕСЉП у тумачењу и примени ЕКЉП. У правној теорији, мишљења су уједињена у ставу да је према добро познатој судској пракси ЕСП, ЕКЉП минимални стандард људских права у ЕУ јер све државе чланице ЕУ јесу везане и ЕКЉП-ом.⁴ Ово је такође потврђено и чланом 6(2) Уговора у Мастрихту, тако да је активност ЕСП на овом пољу, кроз њено креативно тумачење добило своју формалну основу. Међутим, ово не значи да је и сама ЕУ везана ЕКЉП-ом. Све док ЕУ није члан Конвенције, права из Конвенције имају само посредан утицај на обим људских права у ЕУ, тако да се ЕУ не може позивати на одговорност због евентуалног кршења тих права. Државе

³ Видети Случај 29/69 *Stauder* (1969) E.C.R. 419.

⁴ Видети на пример, *Tobias Lock* у свом чланку "The ECJ and the ECtHR: The Future Relationship between the Two European Courts", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Martinus Nijhoff 8 (2009) 375–398.

чланице су међутим везане и са правом ЕУ и са ЕКЉП. Што значи да када примењују право ЕУ, државе чланице морају у начелу да се усагласе са ЕКЉП. Овом чињеницом ћемо се више позабавити у последњем делу рада. Сконцентрисаћемо се сада на два кључна случаја која су обликовала однос између ЕСЉП и ЕСП пре ратификације Лисабонског уговора. У првом случају, стразбуршки суд се суочио са повредом ЕКЉП актом у рангу примарног законодавства тада постојеће Европске заједнице. Акт у питању био је Акт Европске комисије о непосредним изборима од 1976. Према одлуци ЕСЉП, одговорност је падала на државе чланице ако би Конвенција била повређена примарним законодавством Европске заједнице. Главни разлог који је Суд навео у прилог ове одлуке био је да, иако државе чланице имају право преноса надлежности на међународне организације, оне остају одговорне за повреде ЕКЉП након таквог преноса. Штавише, тужени у датом случају (Уједињено Краљевство), се слободно сложило да буде обавезано датим актом, а примарно законодавство не може да буде предмет спора пред ЕСП.⁵

Из случаја *Matthews* можемо да закључимо да се стразбуршки суд занимао актима који не могу бити укоренењени у домаћем праву земаља чланица ЕКЉП, већ напротив, да директно извиру из њиховог чланства у ЕУ. Овај став је даље учвршћен у добро познатом случају *Bosphorus*.⁶ Овога пута, ЕСЉП се срео са питањем да ли држава чланица ЕУ, у датом случају Ирска, може да одговара по основу ЕКЉП само за примену комисијске регулативе. Суд је дошао до занимљивог и изазовног закључка. Заузео је став да радња предузета од стране чланице Конвенције у складу са обавезама које извиру из чланства у међународној организацији, може да буде оправдана ако та организација штити људска права барем на начин еквивалентан конвенцијском, под претпоставком да држава чланица нема дискреционо право у примени ових обавеза. Дефинишући израз еквивалентан, Суд се преусмерио на нешто другачији израз, рекао је да је мислио на „упоредив“ а не „идентичан“, тако да сматрамо да је израз еквивалентан овде врло неспретно употребљен. Суд је даље закључио да ако се утврди да таква „еквивалентна“ заштита постоји, важиће претпоставка да чланица није одступила од одредаба Конвенције уколико само примењује обавезе које истичу из њеног чланства у организацији. Претпоставка је, мешутим, оборена, ако би понуђена заштита била, према

⁵ *Matthews v United Kingdom* (App no 24833/94) (1999) ECHR 1999-I.

⁶ *Bosphorus v Ireland* (App no 45036/98) 2005 ECHR 2005-VI.

речима суда „очигледно недовољна“, што би се морало испитивати од случаја до случаја. За наше потребе важно је истаћи да је ЕСЉП даље истакао како је у датом случају Европска заједница заиста понудила такав ниво заштите. Стога можемо закључити како се у два наведена случаја, *Bosphorus* и *Matthews*, уочава континуитет у тихој сарадњи и узајамном поштовању између ЕСЉП и ЕСП. Можемо узети у обзир и мишљење дела правне доктрине, које сматра да је ЕСЉП био спреман да преузме надлежност да би спречио систематични пад права Уније испод стандарда ЕКЉП, иако ЕУ није члан Конвенције.⁷ Ова претпоставка сарадње важи и у обрнутом смеру. ЕСП се редовно позивао на ЕКЉП и праксу ЕСЉП када је одлучивао о основним правима у комунитарном праву, за која је главни извор инспирације управо ЕКЉП. Стога, тумачење основних права у комунитарном праву ЕСП-а ће обично бити паралелно ономе које за слично право из Конвенције даје ЕСЉП.⁸ Међутим, са ратификацијом Лисабона ствари су се знатно измениле и постале донекле компликованије.

III) ТРЕНУТНА СИТУАЦИЈА

Најважније промене које је Лисабон донео везано за нашу тему јесте успостављање правне способности ЕУ за приступање међународним споразумима као што је на пример ЕКЉП и ратификација Повеље о основним правима (у даљем тексту ПОП). Погледајмо сада шта значајно новог ПОП доноси са собом. Члан 52(3) ПОП дефинише однос између права садржаних у Повељи и оних из ЕКЉП: „У оној мери у којој ова Повеља садржи права која одговарају правима гарантованим Конвенцијом о заштити основних људских права и слобода, значење и обим тих права биће исти као и у тескту Конвенције. Ова одредба не спречава право Уније да пружи још ширу заштиту. „Члан 52(3) поставља ЕКЉП као минимални стандард људских права у ЕУ. Тиме он посредно обавезује Унију на поштовање ЕКЉП јер се она увек мора имати у виду приликом ограничавања основних права у ЕУ. Циљ члана 52(3) јесте да спречи потчињеност држава чланица двама различитим стандардима заштите људских права у примени права ЕУ. Ово је изузетно важна одредба за однос два суда. Иако је јасно да члан 52(3) избегава преклапање два система

⁷ Paul Craig, Grainne de Burca, *EU Law*, Oxford University Press, London 2008, p. 282.

⁸ Прво позивање на ЕКЉП се налази у Случају 4/73 *Nold KG v Commission* [1974] ECR 491, para. 12; а прво позивање на праксу ЕСЉП у Случају C-13/94 *P v S and Cornwall County Council* [1996] ECR I-2143, para. 16.

људских права, он и даље оставља отвореним два питања. Прво је сјајно уочио господин Френсис Ц. Џејкобс (Mr Francis G Jacobs) током свог предавања на Краљевом колеџу у Лондону, организованог као део семинара о праву Европске уније. Он је нагласио да обично постојање два текста, са различитим формулацијама, може произвести забуну међу онима који су надлежни да њихове одредбе тумаче и примењују. Даља забуна настаје ако се заборави да ПОП обавезује државе чланице ЕУ само када оне примењују право ЕУ. У својој анализи, он иде и даље и тврди да постоји ризик поделе између земаља чланица ЕУ и оних које то нису, с обзиром да ове потоње иако везане ЕКЉП-ом нису везане ПОП-ом. Према томе, он саветује да би се морале предузети мере, уколико је могуће, да се забуна ограничи и осигура усклађено тумачење, закључивши како ЕКЉП мора да остане темељ заштите људских права у Европи.⁹ Друго питање је, пак, знатно комплексније и ми ћемо га се овде само овлаш дотаћи, јер би подробније разматрање знатно превазишло оквира рада. Наиме, није извесно да ли је судска пракса ЕСЉП обавезујућа за тумача ЕКЉП према члану 52(3). У правној доктрини постоје аргументи и са једне и са друге стране. Можемо се позвати на мишљење Ленаертса и Де Смитера (Lenaerts and de Smijter) који сматрају да с обзиром да ЕКЉП успоставља ЕСЉП и да ЕСЉП тумачи права из ЕКЉП *ex tunc*, мора се претпоставити да је судска пракса саставни део значења и обима тих права.¹⁰ Имајући у виду да ће ЕСП постати главни тумач ПОП, такав резултат би довео до везаности овог суда праксом ЕСЉП у тумачењу ПОП. У односу два суда, ово би довело до хијерархије са ЕСЉП на врху пирамиде. Са друге стране, постоје аутори који скептично указују да је немогуће извести тако далекосежне закључке јер у редакцији члана 52(3) не налазимо изричито помињање судске праксе ЕСЉП, већ само ЕКЉП.¹¹ Ови аутори даље поткрепљују свој став тиме што кажу да би општа обавеза праћења судске праксе ЕСЉП довела до суштинске промене природе права ЕУ, јер би у њу увела доктрину *stare decisis*¹² По нашем мишљењу, ово је

⁹ Овај говор оригинално је изречен на расправи пред Комитетом за правне послове и људска права у Паризу и може се наћи на интернет страници <http://www.statewatch.org/news/2007/sep/jacobs-eu-echr.pdf>, 9.2.2010.

¹⁰ Koen Lenaerts and Eddy de Smijter, "The Charter and the Role of the European Courts", 8 *Maastricht Journal of European Law* (2001) 90, 99.

¹¹ Тако на пример Tobias Lock, "The ECJ and the ECtHR: The Future Relationship between the Two European Courts", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Martinus Nijhoff 8 (2009) 384.

¹² Tobias Lock "The ECJ and the ECtHR: The Future Relationship between the Two European Courts", *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, Martinus Nijhoff 8

тешка расправа коју ће у будућности решити вероватно сами тумачи, то јест ЕСП. С једне стране, не верујемо да су творци члана 52(3) имали у виду само текст Конвенције стар педесет година, посебно имајући у виду да је ЕКЉП дуго времена била динамично тумачена као „живи инструмент“ од стране ЕСЉП, и тиме је њена садржина у великој мери прецизирана. Са друге, ако би се прихватила обавезност праксе за тумаче Повеље, то би значило да би сваки даљи корак у развоју заштите људских права ЕСЉП-а аутоматски постао део права ЕУ. С обзиром да би ЕСП био коначни тумач Повеље, он би на тај начин био везан не само својом, већ и праксом ЕСЉП. У случају противречности две праксе, настао би проблем за ЕСП да ли да следи дужност поштовања сопствене или туђе праксе. Одавде видимо да у овом случају сврха члана 52(3), да створи кохерентност и конзистентност у европском праву људских права, не би била боље испуњена без правне обавезе праћења једног од два система. Закључак нас доводи да се логички запитамо: Може ли оваква неконзистентност и мањак хијерархијског поретка између две судске институције бити превазиђена приступањем ЕУ у систем ЕКЉП? Шта би биле позитивне последице овог догађаја, који са данашње тачке гледишта делује неизбежно, и да ли би настале додатне замке које би још више закомпликовале ионако несређену ситуацију, уместо да је разјасне.

IV) ПРИСТУПАЊЕ ЕВРОПСКОЈ КОНВЕНЦИЈИ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА

Већ смо поменули да ЕУ пре доношења Лисабонског споразума није имала правну способност да постане потписница ЕКЉП. Овај став поред правне доктрине, делио је и сам ЕСП.¹³ Члан 6(2) новог Уговора о Европској Унији каже да ће „Унија приступити европској конвенцији о заштити људских права и основних слобода“. У погледу ЕКЉП, њен став према приступању можемо пронаћи у новом члану 59(2), који је увео протокол 14, у коме се предвиђа могућност приступања ЕУ. Ако претпоставимо да је приступање, иако тек треба да се догоди у будућности, заиста неизбежно, требало би изложити нове изазове које овај догађај упућује систему заштите

(2009) 385, Видети такође Jonas Bering Liisberg, “Does the EU Charter of Fundamental Rights Threaten the Supremacy of Community Law?”, 38 *Common Market Law Review* (2001), 1171, 1172; Molthagen (n 25).

¹³ Мишљење 2/94 *Accession to the ECHR* [1996] ECR I-1759; ово мишљење је затражено након обимне научне и политичке расправе; Видети на пример Brid Moriarty, “EC Accession to the ECHR”, *Hibernian Law Journal* (2001) 13, 15.

људских права у Европи. Сада ћемо анализирати три таква изазова и начин на који ће ни утицати на однос између два суда. Прво ћемо размотрити могућност промене у добро устаљеној пракси ЕСЉП, већ показаној на примеру случаја *Bosphorus*, да сматра заштиту људских права под правом ЕУ еквивалентном оној под Конвенцијом. Сумњамо да ће таква претпоставка бити оправдана и након приступања. Приступање ће представљати солидну правну основу за ревизију наводних повреда људских права које учине органи ЕУ. Та ревизија ће укључити и одлуке ЕСП. Као што смо раније истакли, претпоставка из случаја *Bosphorus* ће важити у случајевима када је само Унија деловала. Не би било оправдано да се та претпоставка задржи у датим случајевима, јер би лишила ЕСЉП одлучивања о многим случајевима који се догоде у оквиру ЕУ. Даље, то би довело и до неједнаког третмана различитих страна уговорница ЕКЉП, јер би претпоставка привилеговала ЕУ. Према томе, по нама, оваква пракса би се трансформисала у позитивном смеру, тако да обухвати све случајеве у којима су људска права наводно повређена. Следеће питање је да ли би приступање ЕУ Конвенцији довело до тога да ЕСП примени своје чувено решење из Мишљења 1/91 по први пут, учинивши судксу праксу ЕСЉП обавезујућом за ЕСП. Како стоји у Мишљењу: „Где, међутим, међународни споразум предвиђа сопствени систем судова, укључујући и суд са надлежношћу да решава спорове између страна уговорница споразума, и као последица тога, да тумачи одредбе споразума, одлуке тог суда биће обавезујуће за институције Заједнице, укључујући и Суд правде. Те одлуке биће обавезујуће и у случају да је Суд правде позван да се изјасни, путем прелиминарног решења, или непосредном акцијом, о тумачењу међународног споразума, у мери у којој је тај споразум саставни део правног портка Заједнице“.¹⁴ Како ЕКЉП представља међународни споразум са сопственим судом, изгледа да је решење применљиво. Разлог обавезујућег ефекта оваквих одлука на органе Заједнице, укључујући Суд Правде, је да је ЕУ као страна уговорница споразума, везана тим споразумом. Ако такав споразум предвиђа да су његове стране уговорнице везане одлукама суда који је надлежан да тумачи споразум, ЕУ и самим тим и њени органи (па и ЕСП), су обавезани овим одлукама. Међутим, ова шанса за успостављање више хијерархијског и по нашем мишљењу позитивнијег односа између ЕСЉП и ЕСП, у питању заштите људских права, не односи се на све случајеве. Имајући у виду рацио иза решења у Мишљењу 1/91 које се заснива на међународном праву, ЕСП је везан само тумачењима

¹⁴ Opinion 1/91 [1991] ECR I-6079 para. 39.

међународног споразума донетим у поступцима у којима је ЕУ учествовала као странка. У односу на ЕКЉП, томе у прилог сведочи члан 46, који каже да су одлуке ЕСЉП обавезујуће само *inter partes*. Дакле, ЕСП је обавезан само одлукама у којима је ЕУ била странка. Трећи и последњи изазов је изузетно сложен и далеко превазилази оквире овог рада. Покушаћемо да укратко изложимо контуре проблема. Наиме, ради се о искључивој надлежности ЕСП да тумачи споразуме које закључује ЕУ. Од времена своје одлуке у случају *Haegeman*, ЕСП је стално стајао на становишту да су одредбе уговора ког закључи Унија саставни део права ЕУ.¹⁵ У овој одлуци, која се тичала одредаба такозваних мешовитих уговора, то јест, уговора које не задржавају искључиву надлежност у домену ЕУ, већ остављају један део и државама чланицама, ЕСП још увек није повукао разлику између уговора које закључује само ЕУ и мешовитих уговора. Ова разлика учињена је у каснијем случају *Demirel* где је ЕСП повукао линију између оних одредаба мешовитог споразума које спадају у надлежност ЕУ и оних које спадају у искључиву надлежност држава чланица.¹⁶ Само у другом случају не постоји надлежност Суда правде. У погледу ЕКЉП, питање је да ли би ЕСП тврдио да је једино надлежан да тумачи њене одредбе у оној мери у којој се оне односе на право Уније. Јер једино ће ЕУ приступити Конвенцији, с обзиром да су све њене чланице од раније већ постале уговорнице. Свеједно, тада би се она морала квалификовати као мешовит споразум јер би и ЕУ и државе чланице биле уговорнице. Према одлуци из случаја *Haegeman*, ЕКЉП би тиме постала саставни део права ЕУ и ЕСП би био искључиво надлежан за њено тумачење. Оваква искључива надлежност би, међутим, могла да дође у сукоб са искључивом надлежношћу ЕСЉП у међу-државним споровима о тумачењу ЕКЉП коју предвиђа члан 55 Конвенције. С обзиром да би у датом случају оба суда сматрала своју надлежност искључивом, поставља се питање које би тело и на који начин одлучивало о овом сукобу надлежности.

У) ЗАКЉУЧАК

Покушали смо да покажемо како се однос између Европског суда правде и Европског суда за људска права развијао током протеклих деценија и пошавши од тог историјског погледа на ствар, предложили смо могуће промене кроз које ће дати однос проћи уколико се приступање ЕУ Европској конвенцији о правима човека заиста догоди. Даље смо анализирали и утицај

¹⁵ Случај 181/73 *Haegeman v Belgian State* [1974] ECR 449, para. 5.

¹⁶ Случај 12/86 *Demirel v Stadt Schwöbisch Gmünd* [1987] ECR 3719 para. 9.

који ће Повеља о основним правима имати на униформност заштите људских права у Европи. Имајући у виду све изнете аргументе, не можемо да се отлемо утиску да иако слика стања наизглед делује јаснија, под површином лежи још доста нерешених а противречних питања. Позвали бисмо се овом приликом на пример недавно одржане међународне радионице под радним насловом „Европски суд правде и Европски суд за људска права након приступања Европске уније Европској конвенцији о људским правима“. Организатори конференције извукли су суштину ове теме у кратак, али драматичан поднаслов, питајући „Координација?-Сарадња?-Потчињавање?“ (‘Coordination?-Cooperation? – Subordination?’). Судија ЕСЉП Егбер Мејер (*Egbert Myjer*) дао је најоптимистичнију и најмање условљену процену, описавши однос између два суда живописним бојама, истакавши бројне случајеве позивања једног тела на одлуке другог у сопственим одлукама, користећи речи јао што су „хармонија“ и „фантастична атмосфера“. Насупрот оваквом ставу, поглед из Луксембурга који је представио Генерални адвокат Џејкобс (*Jacobs*), говорећи о „мирољубивој коегзистенцији“, учинио се оправдано далеко мање еуфоричан, и то независно од могућег двоструког значења те синтагме о „мирољубивој коегзистенцији“.¹⁷ Ове разлике у приступу између двојице говорника, које су без сумње засноване на њиховим различитим институционалним позадинама, подржавају наш аргумент. Будућност униформности заштите људских права у Европи је неизвесна и захтева мере које би допринеле јаснијој и чвршћој хијерархијској уређености правосудних тела која на тој заштити раде.

VI) ИЗВОРИ

- Craig Paul, de Burca Grainne, *EU Law*, Oxford University Press, 2008, London.
- Lebeck Carl, “The European Court of Human Rights on the relation between ECHR and EC-law: the limits of constitutionalisation of public international law”, *Zeitschrift für öffentliches Recht*, Volume 62, Number 2 / June, 2007, Springer-Verlag.
- Lenaerts Koen, de Smijter Eddy, “The Charter and the Role of the European Courts”, *Maastricht Journal of European Law* 8, 2001, Maastricht.

¹⁷ Дискусија је била део шире конференције чији се закључци могу пронаћи на следећој интернет страници http://www.ecln.net/elements/conferences/book_berlin/mayer.pdf 9.2.2010.

- Liisberg Jonas Bering, „Does the EU Charter of Fundamental Rights Threaten the Supremacy of Community Law?“, *Common Market Law Review*, 38, 2001, Molthagen.
- Lock Tobias, “The ECJ and the ECtHR: The Future Relationship between the Two European Courts”, *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, 8, 2009, Martinus Nijhoff, Amsterdam.
- Moriarty Brid, “EC Accession to the ECHR”, *Hibernian Law Journal*, 13, 2001, Dublin.
- *Matthews v United Kingdom* (App no 24833/94) 1999 ECHR 1999-I.
- *Bosphorus v Ireland* (App no 45036/98) 2005 ECHR 2005-VI.
- 29/69 *Stauder* 1969 ECR 419.
- 4/73 *Nold KG v Commission* 1974 ECR 491.
- 13/94 *P v S and Cornwall County Council* 1996 ECR I-2143.
- 181/73 *Haegeman v Belgian State* 1974 ECR 449.
- 2/86 *Demirel v Stadt Schwdbisch Gmьnd* 1987 ECR 3719.
- Opinion 2/94 *Accession to the ECHR* 1996 ECR I-1759.
- Opinion 1/91 1991 ECR I-6079.
- Интернет: http://www.ecln.net/elements/conferences/book_berlin/mayer.pdf, 9.2.2010.

VII) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Република Србија је страна уговорница Европске конвенције о људским правима од проглашења Закона о ратификацији од 2003. године. До 2009. године Србија је била тужена чак 30 пута пред овим телом, од тога је чак у 28 случајева Суд нашао да је постојало кршење макар једног члана Конвенције, а у неким случајевима и више чланова и протокола уз Конвенцију.¹⁸ Очигледно је на основу анализе структуре случајева да су системске грешке српског правосуђа пре свега видљиве у повредама права на суђење у разумном року и права на делотворан правни лек. Са друге стране, Република Србија, као земља која за свој стратешки циљ има учлањење у Европску унију, у догледно време потпадаће, заједно са својим грађанима, под надлежност Европског суда правде. Стога се питања разлика у систему заштите људских права између ова два судећа тела и могућности за њихово ефикасно превазилажење итекако тичу наше државе.

¹⁸ Извор података *Српско право и међународне судске институције*, Институт за упоредно право, Интернет: <http://www.comparativelaw.info/msi.pdf>, страна 85.